

УДК 340.11

Кузь Софія Василівна,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
ПВНЗ Університету Короля Данила

КОНЦЕПЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ В ТЕОРІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА

Стаття присвячена дослідженню функціональності в теорії природного права. Функціональність автором розглядається крізь призму філософії права, а саме її основних функцій: світоглядної, методологічної, гносеологічної, аксіологічної, виховної та ідеологічної. Розглянуто основні риси підходів до природного правового розуміння з метою функціональної характеристики кожної з концепцій та всього природно-правового напрямку. Розкрито сутність кожної із функцій природно-правової доктрини. Робиться висновок про значення функціональності в концепції природного права.

Ключові слова: природне право, функціональність, доктрина, філософія, концепція, функція, теорія, буття, філософія права, божественний розум, ідея, справедливість.

Постановка проблеми. Потреба функціонального аналізу полягає в тому, що теорія природного права вміщає в собі безліч різноманітних функцій, які відображають як призначення права щодо буття загалом, так і буття соціуму та буття людини. Це створює проблему в розумінні суті цих функцій, а також з якою концепцією природного права їх слід співвіднести.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження про функції природного права були висвітлені в роботах таких радянських і сучасних українських вчених як: В.В. Лапаєва, М.Б. Шевців, В.В. Карий, О.В. Гришук, Д.І. Попов, Д.Є. Прокопов та ін.. Однак, питання функціональності в теорії природного права крізь призму основних функцій філософії права, науковцями не розглядалось.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз функціональності в природно-правовій доктрині.

Для досягнення даної мети автором були поставлені такі **завдання**:

- розглянути основні риси підходів до природного правового розуміння;
- визначити сутність кожної із функцій природно-правової доктрини;
- розкрити роль функцій в концепції природного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все необхідно розглянути основні риси підходів до природного правового розуміння, щоб в подальшому правильно дати функціональну характеристику кожної з концепцій та по можливості – всьому природно-правовому напрямку.

Доктрина природного права являє собою дещо більше, ніж просто теорію права. Розуміння природного права ґрунтується на ідеї єдиних нормативно ціннісних принципів, які панують в космосі, природі і суспільстві та здатних служити критерієм справедливості норм, встановлених державою. Норми природного права мають універсальне значення і адресовані до всіх без винятку правоздатних суб'єктів. Будучи похідними від природного стану речей, способу світобудови і природи людини, як невід'ємної частини світового порядку, вони дозволяють людям пов'язувати своє існування з загальними першоосновами буття [1].

Природно-правовий тип правового розуміння охоплює різноманітні за своїм правовим змістом концепції, кожна з яких визначає поняття права по своєму. Природно-правова типологія розуміння права розвивалась в трьох напрямках: космологічному – трактуючи право як прояв загальних законів світобудови, християнсько-теологічному – розглядаючи право як прояв божественної волі та гуманістичному напрямку, що пов'язує виникнення і розвиток права з розумною природою людини. Теорії природно-правового типу праворозуміння ґрунтувались на ідеях Аристотеля, Цицерона, Фоми Аквінського, Августина, Г. Гроція, І. Канта, Г.В. Ф. Гегеля, В. Лейбніца і т.д [3, с. 84].

Історично першою була космологічна версія природного права, згідно з якою «божественний Розум керує Космосом і всім родом людським, але разом з тим і перебуває в людському розумі,

будучи потенційно доступним кожній особистості» [4, с. 84]. Християнсько-теологічна концепція в цілому сприймала і розуміла право як вічно існуючу справедливість, як реалізацію божественного задуму в людській природі, як боговстановлені цілі людської природи, як форми причетності людини до божественного розуму. Теорії розуміння права висловлені представниками гуманістичного напрямку трактували право як припис здорового розуму, як явище, що не залежить від релігії, як свободу [4, с. 89].

Всі розглянуті вище напрямки природно-правового розуміння права так чи інакше пов'язують право з ідеєю розуму, розумної вільної волі. Адже, незалежно від того, чи йде мова про право як про відображений в людському розумі космічний порядок світобудови, як про вираження божественного розуму, як про сукупність розумних законів природи і суспільства, як про систему в суспільстві уявлень про розумне, справедливе і належне, – у всіх цих випадках ідея розуму стоїть на першому місці та породжує норми природного права.

Природне право виникає разом з першими паростками людської цивілізації і культури у вигляді неписаних правил і традицій звичаєвого права. Його вимоги були присутні ще в міфах, релігійних і моральних нормативах і лише пізніше, з появою філософії, стали знаходити метафізичну обґрунтованість [2, с. 89]. Філософський вплив на право ставить саме право у функціональну залежність від філософії, а вплив права на суспільні відносини формує відповідну залежність розвитку суспільних відносин від права [6].

Розділом філософії, що займається дослідженням соціального буття людини та основ права, як регулятора суспільних відносин є філософія права. Тому, функціональність в теорії природного права можна розглядати крізь призму філософії права, а саме її основних функцій: світоглядної, методологічної, гносеологічної, аксіологічної, виховної та ідеологічної.

Методологічна функція обґрунтовується світоглядними, гуманістичними засадами, які мають онтологічні імперативи, тобто ті установки, та програма свідомості, яка закладена в людині. Зокрема, методологічна функція скерована на моделювання правомірної поведінки людини, на захист і розвиток її свободної волі. Адже, втілення свободи людини у її власному дусі права повинно здійснюватися активно і тими життєвими установками, які відповідають природному праву [6].

В умовах розвитку суспільних відносин, для забезпечення утвердження прав і свобод людини, для задоволення потреб соціуму загалом особливого значення набуває прагнення отримати нові знання про право не тільки як нормативний чинник організації суспільного життя, але й як певний момент суспільного буття, результат розвитку суспільної культури, цивілізації. Мова йде про роль світоглядної функції в природному праві. Світоглядна функція дозволяє виробляти найбільш загальні уявлення (знання) про правову реальність, місце людини у взаємодії системного світу з повсякденною реальністю [7]. Вона певним чином вирішує питання про сутність природного права і місце у світі, його цінності і значущості в житті людини і суспільства в цілому або, іншими словами, формує правовий світогляд людини [8]. Конституцією України визначений обов'язок держави захищати права і свободи людини, тому окрім того, що у людини є загальні знання про даний обов'язок, необхідне і реальне виконання такого обов'язку держави стосовно будь-якої людини.

Гносеологічна функція є однією з найважливіших в природному праві. За допомогою даної функції відбувається процес пізнання природного права. У гносеологічному контексті природно-правовий підхід є історично першою спробою теоретичного – філософсько-правового, наукового – осмислення об'єктивної природи права, досягнення його істини. Вказаний шлях пізнання призводить до розрізнення природного та позитивного права в якості розумової передумови і початкової пізнавальної схеми у сфері теоретичного розуміння і вивчення права [5, с. 62].

Ще однією функцією природного права є аксіологічна функція, що спрямована на вироблення цінностей в природному праві, таких як свобода, рівність, справедливість. У просторі природного права діють правові принципи-аксіоми, що одночасно є моральними імперативами: не роби замах на життя іншої людини та її майно, дотримуйся обіцянки, віддавай кожному своє та інші. Відповідність позитивного права критеріям природного права і є саме право як вираз і міра свободи і справедливості. Тому, на думку прихильників природно-правової концепції, справедливість, а не норма – ключове поняття природно-правової теорії. З позицій аксіологічного підходу закон і право

розглядаються як різні речі. Закон виступає як форма права і уживається як тотожне праву поняття лише тоді, коли є справедливим, тобто відповідає критеріям природного права [2].

Виховна функція реалізується в процесі формування правосвідомості та правового мислення, власне через розробку правових установок, зокрема таких важливих якостей особистості, як справедливість і повага до права [8].

Зміст виховної функції не пов'язаний з ідеологією держави чи правлячої політичної еліти, він лежить в основі духовного життя людини та суспільства. Значення даної функції неможливо недооцінювати, адже без правосвідомості немає суб'єкта права, а є тільки духовно пуста людина. Тоді і право стає пустим, і правопорядок стає фіктивним. Виховна функція в теорії природного права популяризує загальнолюдські цінності, та є дієвим інструментом забезпечення захисту інтересів особистості, матеріального і духовного прогресу суспільства.

Безпосередньо пов'язаною з раніше розглянутими функціями природного права є ідеологічна функція. Особливістю даної функції, як і інших значущих функцій природного права, є можливість її вираження в рамках різних правових напрямків дії. Ця функція передбачає природне право як реалізовану всередині чинного права ідею права. Наповнення ідеї права може бути різним, що пов'язує її з аксіологічною функцією, але все ж головне її завдання полягає в іншому. Тут природне право виступає середовищем, критерієм, який дозволяє розрізнити нормативні та інші правові засоби в реальному правовому житті в залежності від їх цінностей (можливостей). Таким способом дана функція формує можливість вибору в індивідуальному правовому житті, робить її креативною.

Висновки. Таким чином, всі вище проаналізовані функції природного права, є в тій чи іншій мірі системоутворюючими в контексті природно-правової теорії. Однак в юридичній та філософсько-правовій літературі можна зустріти твердження і про інші функції, такі як гуманістичну, інтегративну функцію права, функцію одухотворення людського життя і так далі. Тому, зміст даних функцій та їх місце в природно-правовій концепції, ми розглянемо в наступних наукових дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Грищук О.В., Попов Д.І. Застосування природного права при здійсненні судового угляду: філософсько-правові аспекти : монографія / О.В. Грищук., Д.І. Попов // Хмельницький університет управління та права. – 2014. – 320 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kafedr.at.ua/_bd/4/483.pdf.
2. Карий В.В. Природно-правові і позитивно-правові концепції праворозуміння: протидія і взаємовплив / В.В. Карий // Науково-практична Інтернет-конференція. – м. Тернопіль 17.09.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_id=157&lang=ru.
3. Кузь С.В. Теоретико-методологічні засади праворозуміння / С.В. Кузь // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – Вип. №1 (13). – С. 80-85.
4. Лапаєва В.В. Типи праворозуміння: правова теорія і практика / В.В. Лапаєва // Монографія. – М. : Російська академія правосуддя. – 2012. – 580 с.
5. Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень: навчальний посібник / за заг. ред. В.В. Кузьменка. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 246 с.
6. Сливка С.С. Філософія права. навч. посіб. / С. С. Сливка // Онтологічна імперативність функцій права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1228112856526/pravo/ontologichna_imperativnist_funktsiy_filosofiyi_prava.
7. Філософія права : навч. посіб. / Функції філософії права. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stud.com.ua/85209/pravo/funktsiyi_filosofiyi_prava.
8. Філософський портал : функції філософії права. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://all-filosof.ru/filosofija-prava/62/718-funkci%D0%A1%E2%80%94filosofi%D0%A1%E2%80%94prava>.

9. Шевців М.Б. Роль природного права у формуванні інтуїтивного мислення правника / М.Б. Шевців // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – №1 (1). – 2011. – С. 242-251.

Кузь С. В. Концепция функциональности в теории естественного права

Статья посвящена исследованию функциональности в теории естественного права. Функциональность автором рассматривается сквозь призму философии права, а именно ее основных функций: мировоззренческой, методологической, гносеологической, аксиологической, воспитательной и идеологической. Рассмотрены основные черты подходов к естественному правовому пониманию с целью функциональной характеристики каждой из концепций и всего естественно-правового направления. Раскрыта сущность каждой из функций естественно-правовой доктрины. Делается вывод о значении функциональности в концепции естественного права.

Ключевые слова: естественное право, функциональность, доктрина, философия, концепция, функция, теория, бытия, философия права, божественный разум, идея, справедливость.

Kuz S. V. The concept of functionality in the theory of natural law

The article is devoted to the study of functionality in the theory of natural law. The functionality is considered by the author through the prism of the philosophy of law, namely its main functions: world-view, methodological, epistemological, axiological, educational and ideological. The main features of approaches to natural legal understanding are considered with the purpose of functional characterization of each concept and the whole natural-legal direction. The essence of each of the functions of the natural-legal doctrine is revealed. The conclusion is drawn about the importance of functionality in the concept of natural law.

Key words: natural law, functionality, doctrine, philosophy, concept, function, theory, being, philosophy of law, divine mind, idea, justice.

Надійшла до редакції 12 червня 2018 р.

